

Verket har avjort sine förtjänster. Det är lättläst och underhållande. Framställningen är emellertid mycket rapsodisk. Avsaknaden av en fast kronologisk uppbyggnad bidrar till att göra den något konturlös. Boken inleds och avslutas med skildringar av och reflexioner rörande vetenskapens roll under tidsperioden i fråga men varken förvetenskapligandet eller moderniseringen bildar något tydligt, sammanbindande tema. I hög grad nöjer sig verket med att presentera slutresultaten av en utveckling utan alltför många sidoblickar på själva fundamenten för denna. Skildringen av de teknologiska framstegen, organiseringen av näringslivet, den statliga indelningen etc. får stå tillbaka för en starkt ensidig fokusering på social- och idéhistorien eller rättare sagt på ovan nämnda aspekter av denna. Orimligt stor uppmärksamhet ges åt mer eller mindre kuriösa företeelser som den fascination för vanskapta individer (»elefantmannen« etc.) vilken gjorde sig gällande i slutet av 1800-talet. Alpinismen ägnas 20 sidor medan idrottsrörelsen med dess större folkliga betydelse glöms bort. I de idéhistoriska avsnitten skildras utvecklingen av kommunismen, fascismen och nazismen under mellankrigstiden, däremot inte utvecklingen av liberalismen och socialdemokratien, de i långa loppet segrande ideologierna. Det religiösa livet och dess upplösning, den etniska och nationella splittringen och motsättningen, konflikten mellan individualism och kollektivism får inget eller ytterst litet utrymme.

Uppmärksamheten är starkt inriktad mot Danmark och Västeuropa. Östeuropa och Sydeuropa behandlas mera sporadiskt. Spanska inbördeskriget och Moskvaprocesserna skildras men vi får intet veta om t.ex. upplösningen av bondeståndet i Ryssland och om Österrike-Ungerns sönderfall, förändringar som är viktiga att känna till för att ge perspektiv på nuet. Beträffande delningen av Polen år 1939 nämns (s.295) slarvigt att större delen gick till Tyskland (Sovjetunionen fick den till arealen större delen, även om befolkningen där var mindre än i den tyska delen). Författarna låter också Mussolini hylla nyblivna italienska mödrar genom att till dem utdela Pius XI's »encyclopedi« – det skall naturligtvis vara påvens encyclica (»Quadragesimo anno«).

Att skriva en syntes tillhör de svåraste uppgifterna för en historiker. Det ställer stora krav på överblick och mognad och det innebär alltid stora risker. Band 5 av Gyldendals serie om Det europæiske hus utgör en erinran härom.

Carl-Axel Gemzell

SVEN G. HOLTSMARK OG TOM KRISTIANSEN: En nordisk illusjon? Norge og militært samarbeid i Nord, 1918-1940. Oslo, Institutt for Forsvarsstudier, Forsvarsstudier 6/1991. 111 sider. N.kr. 45,00.

De nordiske landes udenrigs- og sikkerhedspolitik i perioden 1918-1940 er blevet grundigt analyseret i flere væsentlige fremstillinger. For eksempel i Erik Lönnroths, Viggo Sjøqvists, Juhani Suomis' og Nils Ørviks oversigtsværker over hhv. svensk, dansk, finsk og norsk udenrigspolitik i mellemkrigstiden. Den store – og tidlige – interesse for de nordiske småstaters udenrigs- og sikkerhedspolitik og den meget fuldstændige gennemgang af det *nationale* udenrigsministerielle kilde-materiale, der ligger til grund for disse fremstillinger, har medvirket til, at der

længe har hersket udbredt enighed blandt faghistorikere om *hovedtrækkene* af netop denne periodes nordiske samarbejdsbestræbelser – og ikke mindst de militære sådanne.

Det er derfor forfriskende, når Sven Holtmark og Tom Kristiansen, der begge er tilknyttet det norske Institutt for Forsvarsstudier, finder hele debatten om et nordisk militært samarbejde frem fra skabet igen og tør støve den af. De gør det med afsæt i det norske politiske miljø og ved at vælge en noget anderledes tilgang til emnet. I stedet for at forklare hvorfor et nordisk militært samarbejde ikke kunne realiseres i mellemkrigstiden, stiller de spørgsmålet: »Taget de mange fællestræk i betragtning og det øvrige samarbejde på en række områder, hvorfor opstod der så ikke en militær alliance i Norden eller Skandinavien?«. Deres hovedkonklusion falder imidlertid helt i tråd med den hidtidige forskning: Et mere vidtgående militært nordisk samarbejde kunne ikke realiseres på grund af landenes uforenelige strategiske interesser. Det foreliggende arbejdes styrke ligger da også mere i *nuanceringen* af det billede som blandt andre Lönnroth, Sjøqvist og navnlig Ørvik har tegnet. Ikke mindst præciseringen af det faktiske samarbejdes »bureaukratisering« i det norske fagmilitære miljø, som resultat af norske politikeres begrænsede interesse for at analysere samarbejdets mulige former og dets strategiske og politiske forudsætninger, er et vigtigt supplement til det allerede kendte billede af 1930'ernes nordiske militære samarbejdsbestræbelser.

Delvist nyt i forhold til tidligere forskning indenfor emnekredsen, er forfatterens behandling af stormagternes og navnlig Sovjetunionens syn på de nordiske samarbejdsbestræbelser, og den indflydelse som dette, i de nordiske udenrigspolitiske beslutningstageres perception, havde for udviklingen af et nordisk samarbejde. For Sovjetunionens vedkommende støtter undersøgelsen sig på allerede offentliggjort arkivmateriale i »Dokumenty vnesjnei politiki SSSR«, samt avisartikler fra Pravda, Izvestija og et mindre antal norske kommunistiske aviser og periodica. Dette materiale har – mig bekendt – ikke tidligere været anvendt i sammenhæng med en undersøgelse af mellemkrigstidens nordiske samarbejdsbestræbelser.

»En nordisk illusion« lægger megen ny information frem og indeholder en række både præcise og kvalificerede iagttagelser, som jeg kun kan være enig i. Desværre forstyrres dette indtryk af visse unøjagtigheder, hvilket formentlig hænger sammen med forfatterens noget punktvis gennemgang af det foreliggende kildemateriale, og dét med hovedvægten på materiale af norsk udenrigsministeriel proveniens. Eksempelvis skriver forfatterne, at det praktiske nordiske luftmilitære samarbejde startede sommeren 1938 (side 70). Dette gælder dog udelukkende den politisk sanktionerede del af samarbejdet, idet de indledende undersøgelser vedr. luftmilitært samarbejde allerede blev gjort i maj 1933 – efter initiativ fra lederen af den *danske* generalstabs generalstabsafdeling, oberst Ebbe Gørtz (se Generalstabens hemliga handlingar, Centralavdelningen, Serie F, Operationshandlingar, J:D. Krigsarkivet, Stockholm). Det luftmilitære samarbejde sommeren og efteråret 1938 havde alene som formål at bekræfte allerede indgåede præliminære aftaler mellem de respektive generalstabe. Den danske og svenske generalstab indgik således en foreløbig aftale om luftmilitært samarbejde den 25. april 1936!

Forfatterne peger ganske rigtigt på, at det militære samarbejde som regel foregik bilateralt og hovedsagelig med Sverige som initiativtager. Alligevel er forfatterens anvendelse af kildemateriale af svensk oprindelse begrænset til årene

1918-33, og konsekvent har Holtmark og Kristiansen undladt at benytte sig af materiale fra militære stabsarkiver, hvilket i hvert fald med hensyn til svenske synspunkter kunne have nuanceret undersøgelsens konklusioner. I denne sammenhæng er det nødvendigt at pointere, at der *er* store lakuner i det norske kildemateriale, efter at tyskerne under okkupationen fjernede store arkivfonde vedrørende nordisk forsvarssamarbejde (jf. Nils Ørvik, Sikkerhetspolitikken 1920-1939, bd. II, Oslo 1961, p. 39 og p. 56) – det gælder både de militære arkiver og Utanriksdepartementets arkiv.

De nordiske landes forskelligartede sikkerhedspolitiske interesser præciseres flere gange i bogen. Derfor forekommer det også metodisk betænkeligt, når søgelyset så ensidigt rettes mod kun én af samarbejdets fire parter, i hvert fald i det omfang iagttagelserne anvendes induktivt. Norge var jo netop det land, der gennem hele perioden havde mindst interesse i et fællesnordisk samarbejde, for som forfatterne skriver i deres konklusion (side 93), »blev trusslens ubestemthed i stor grad tolket som at ingen trussel fantes og dermed var det vanskelig å se det egentlige behovet for et forsvarssamarbeid«.

Jens J. K. Gregersen

ERIK NORBERG (UDG.): Carl August Ehrensvärd. Dagbogsanteckningar 1938-1957, Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia. Handlingar del 16, Stockholm 1991. (Distribution: Krigsarkivet, S-115 88 Stockholm). 418 sider. Ill. Sv.kr. 300,00.

Svenske Carl August Ehrensvärd er et eksempel på en fremgangsrig politiserende officer. Med succes søgte han gennem – stort set – hele sin militære karriere at sætte dagsordenen ikke alene for svensk forsvarspolitik men også indenfor områder af udenrigspolitikken, især med henblik på interskandinavisk samarbejde.

Her kunne han udnytte sine gode personlige kontakter til vekslende udenrigsministre – Richard Sandler og Christian Günther, til forsvarsministrene Per Edvin Sköld og Allan Vougt samt til kabinetssekretæren i udenrigsministeriet, Erik Boheman.

Også pressen stod åben for Ehrensvärd. Navnlig havde han gode kontakter til den store, landsdækkende avis Svenska Dagbladet, som han i en årrække var rådgiver for i forsvarspolitiske spørgsmål. Fra 1937-38 og indtil 1941 blev han endog regnet blandt avisens faste medarbejdere.

Dagbogsoptegnelserne indledes den 19. marts 1938, hvor Ehrensvärd som chef for forsvarsstabens arméoperationsafdeling og dermed ansvarlig for det svenske forsvars operative planlægning allerede havde taget de første store skridt op ad karrierestigen. Sidste indførsel er fra den 29. maj 1957, knapt fire måneder før han trådte tilbage som chef for den svenske hær.

Ehrensvärd sluttede sin karriere med rang af general, uden dog at have nået den stilling han mest af alt selv ønskede: posten som øverstbefalende. »Han är för ung och hett«, havde daværende statsminister Per Albin Hansson vurderet, da Ehrensvärd havde muligheden i 1943. Reelt dækkede dette over, at Ehrensvärd